

Ákærði greiði allan kostnað sakarinnar, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda sins, Gústafs A. Sveinssonar hæstaréttarlögmanns, kr. 300.00.

Dómi þessum skal fullnægja með aðför að lögum.

Föstudaginn 9. apríl 1948.

Nr. 147/1946. Réttvísinn og valdstjórnin

(Hrl. Gunnar Þorsteinsson)

gegn

Kristjáni G. Gíslasyni, Arnbirni Óskarssyni
og Lárusi Guðjóni Lúðvígssyni

(Hrl. Egill Sigurgeirsson).

Galli á málshöfðun. Ómerking dóms.

Dómur hæstaréttar.

Með bréfi 6. apríl 1946 endursendi dómsmálaráðuneytið sakadómaranum í Reykjavík endurrit réttarrannsóknar, er hann hafði haldið út af ætluðu verðlagsbroti heildverzlunarinnar Kristjáns Gíslasonar & Co. h/f. Jafnframt lagði ráðuneytið fyrir sakadómara að halda áfram rannsókn málsins og höfða síðan mál gegn þeim Kristján G. Gíslasyni, Laufásvegi 64, Lárusi G. Lúðvígssyni, Hringbraut 191, og Arnbirni Óskarssyni, Víðimel 48, fyrir brot gegn „verðlagslöggjöfinni, gjaldeyrislöggjöfinni og XV. kafla hegningarlaganna.“ Hinn 9. apríl 1946 komu ákærðu fyrir lögregludóm Reykjavíkur. Þar var þeim birt bréf ráðuneytisins og tilkynnt, að mál væri höfðað gegn þeim fyrir brot gegn „XV. kafla hegningarlaganna nr. 19 12. febrúar 1940, verðlagslöggjöfinni og gjaldeyrislöggjöfinni.“ Sama dag var auka-réttarstefna gefin út og birt hinum ákærðu. Í stefnunni er því lýst, að mál sé höfðað fyrir brot gegn „verðlagslöggjöfinni og gjaldeyrislöggjöfinni“ auk nefnds kafla hegningarlaganna.

Í skipan dómsmálaráðuneytisins, tilkynningu dómara um málshöfðun og stefnu er eigi vitnað til tiltekinna og ákveðinna lagaákvæða, er ákærðu séu sóttir eftir, að því er ætlað brot þeirra gegn verðlags- og gjaldeyrislöggjöf varðar. Þetta

er slíkur megingalli á meðferð málsins, að ekki þykir verða ljá því komið að ómerkja héraðsdóminn.

Samkvæmt þessum úrslitum ber að dæma allan sakarkostnað, bæði í héraði og fyrir hæstarétti, á hendur ríkissjóði, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda í héraði, kr. 1800.00 og málflutningslaun skipaðs sækjanda og verjanda fyrir hæstarétti, kr. 2000.00 til hvors.

Dómsorð:

Hinn áfrýjaði dómur á að vera ómerkur.

Allur sakarkostnaður, bæði í héraði og fyrir hæstarétti, greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun verjanda í héraði, Egils hæstaréttarlögmanns Sigurgeirssonar, kr. 1800.00, og laun sækjanda og verjanda fyrir hæstarétti, hæstaréttarlögmannanna Gunnars Þorsteinssonar og Egils Sigurgeirssonar, kr. 2000.00 til hvors.

Dómur aukaréttar Reykjavíkur 24. september 1946.

Ár 1946, þriðjudaginn 24. september, var í aukarétti Reykjavíkur, sem haldinn var í skrifstofu réttarins af Bergi Jónssyni saka-dómara, upp kveðinn dómur í málinu nr. 1204—1206/1946: Réttvísinn og valdstjórnin gegn Kristjáni G. Gíslasyni. Arnbirni Óskarssyni og Lárusi Guðjóni Lúðvígssyni, sem tekið var til dóms 30. ágúst sama ár.

Mál þetta er af réttvísinnar og valdstjórnarinnar hálfu höfðað gegn Kristján G. Gíslasyni stórkaupmanni, Laufásvegi 64, Arnbirni Óskarssyni framkvæmdarstjóra, Viðimel 48, og Lárusi Guðjóni Lúðvígssyni framkvæmdarstjóra, Hringbraut 191, fyrir brot gegn XV. kafla almennra hegningarlaga nr. 19 12. febrúar 1940, verðlagslögjöfnni og gjaldeyrislögjöfnni.

Ákærði Kristján G. Gíslason er kominn yfir lögaldur sakamanna, fæddur 6. marz 1909. Hinn 9. desember 1931 og 24. september 1937 hefur hann sætt áminningu fyrir brot gegn samþykkt um bifreiðarstæði, en að öðru leyti hefur hann eigi sætt ákæru né refsingu, svo kunnugt sé.

Ákærði Arnbjörn Óskarsson er kominn yfir lögaldur sakamanna, fæddur 30. nóvember 1914. Hinn 31. júlí 1937 sætti hann 15 króna sekt fyrir brot gegn umferðarreglum. Hinn 6. janúar 1941 sætti hann 30 króna sekt fyrir brot gegn umferðarreglum og ljósleysi á bifreið. Hinn 28. apríl 1941 var hann dæmdur í 200 króna sekt og sviptur bifreiðarstjóraréttindum í 6 mánuði fyrir brot

gegn 21. gr. sbr. 39. gr. laga nr. 33 9. janúar 1935 og 5. gr. 3. mgr. 9. gr. 2. mgr. og 15. gr. sbr. 14. gr. laga nr. 70 8. september 1931. Að öðru leyti hefur hann eigi, svo kunnugt sé, sætt ákæru eða refsingu.

Ákærði Lárus Guðjón Lúðvígsson er kominn yfir lögaldur sakamanna, fæddur 30. marz 1914. Hinn 13. apríl 1942 sætti hann 50 króna sekt fyrir brot gegn 4. gr. reglugerðar nr. 43 7. marz 1939, en að öðru leyti hefur hann eigi, svo kunnugt sé, sætt ákæru eða refsingu.

Hinn 7. janúar 1942 var hlutafélagið Kristján G. Gíslason & Co h/f skráð í hlutafélagaskrá Reykjavíkur, og var stjórn félagsins þá skipuð ákærðu og hefur svo verið síðan. Hefur ákærði Kristján frá upphafi verið formaður félagsstjórnarinnar og framkvæmdarstjóri félagsins, en ákærðu Arnbjörn og Lárus meðstjórnendur. Hver ákærðu hefur frá stofnun félagsins átt 16 þúsund króna hlutafé í félaginu, eða samtals 48 þúsund krónur, en allt hlutaféð hefur numið 51 þúsundi króna. Félagið hefur frá stofnun sinni rekið heildsöluverzlun hér í bænum.

Í verðlagningarreglum, útgefnum 11. marz 1943, segir svo í 2. tölulið: „Hafi verzlun umboðsmann eða útibú erlendis til þess að annast þar vörukaup fyrir sig, má verzlunin bæta allt að 5% af innkaupsverði vörunnar við verð hennar eftir að álagningu hefur verið bætt við kostnaðarverð, ef skilríki eru sýnd fyrir því, að umboðsmaðurinn eða útibúið hafi annazt innkaup vörunnar.“ Verðlagningarreglur þessar voru úr gildi felldar hinn 6. október 1943 og þá gefnar út nýjar verðlagningarreglur, og er 2. töluliður þeirra svo hljóðandi: „Hafi verzlun umboðsmann eða útibú erlendis til að annast þar vörukaup fyrir sig, má verzlunin bæta allt að 5% af innkaupsverði vörunnar við verð hennar, eftir að hún hefur verið verðlögð samkvæmt því, sem segir undir 1.“ Í 1. tölulið þessara reglna eru taldir þeir kostnaðarliðir, sem innflytjendum er, auk innkaupsverðs, heimilt að miða álagningu við. Hinn 31. marz 1944 var gefinn út svo hljóðandi viðauki við þessar reglur: „Verðlagningin skal jafnan byggð á vörureikningi frá erlendum seljanda.“ Áður en þessi regla kom til framkvæmda, hafði tíðkazt, að umboðsmenn íslenzkra fyrirtækja, þeir er vestanhafs voru, sendu vörur hingað til lands með vörureikningum, sem þeir gáfu út sjálfir. Til að ganga úr skugga um, hvort áðurnefndum verðlagningarreglum hefði verið hlýtt og þá hve mikil brögð hefðu verið að brotum gegn þeim, voru hlutaðeigandi fyrirtækjum gefin fyrirmæli í apríl 1944 um að skila verðlagsstjóra frumvörureikningum um þær vörusendingar, sem sendar höfðu verið hingað með vörureikningum íslenzkra borgara í Bandaríkjum Norður-Ameríku.

Í kæru á hendur Kristjáni G. Gíslasyni & Co. h/f, dagsettri 18. janúar 1945, skýrði verðlagsstjóri svo frá, að sér hafi borizt frá félaginu frumvörureikningar fyrir 98 vörusendingum, samtals að

innkaupsverði kr. 768 012.50, og að við samanburð á þessum reikningum og reikningum þeim, sem útibú félagsins í New York hafi sent með vörum hingað til lands, en verðlagning varanna var byggð á þeim, hafi komið í ljós, að álagning útibúsins hafi verið hærri en heimilað hafi verið og nemi mismunur þessi kr. 5 703.15 á áðurnefndum 98 vörusendingum. Hins vegar vanti frumvörureikninga um 99 vörusendingar, að innkaupsverði samtals kr. 543 269.60. Hinn 19. janúar 1945 var úrskurðuð rannsókn á skjölum og bókum félagsins, og við rannsókn þessa tók rétturinn í sínar vörzlur allmörg skjöl, er vera kynnu til upplýsingar máli þessu. Hinn 27. janúar 1945 var hrl. Ragnari Ólafssyni, löggiltum endurskoðanda, falin endurskoðun hjá félaginu til upplýsingar máli þessu. Í lokaskýrslu sinni um mál þetta, dagsettri 22. nóvember 1945, skýrir endurskoðandinn svo frá, að athuguð hafi verið álagning félagsins á vörur, sem það hafi flutt inn frá Ameríku og tollaðar hafi verið og verðlagning þeirra samþykkt af verðlagsstjóra á tímabilinu frá 11. marz 1943 fram í ársbyrjun 1945. Með loka-skýrslu þessari fylgdi sundurliðuð skrá yfir þessar vörur og sýndi skráin ólöglega álagningu kr. 9.520.44 á þær vörusendingar, sem frumvörureikningum hafði verið skilað fyrir, og er þá gengið út frá, að fyrirtækið Kristján G. Gíslason & Co. í New York hafi verið útibú félagsins. Innflutningur félagsins á áðurnefndu tímabili nam 247 593.75 dollurum, en frumvörureikningum hafði félagið eigi skilað verðlagsstjóra fyrir vörum, er voru að innkaupsverði 95 039.22 dollarar, og nemur það rúmum 38% af innflutningi félagsins á tímabilinu. Ákærði Kristján hefur fyrir félagsins hönd farið yfir áðurnefnda skrá endurskoðandans, þar sem fram kemur upphæð ólöglegs hagnaðar, kr. 9 520.44, og hefur viðurkennt skrána tölulega rétta, en hins vegar hefur hann mótmælt því, að upphæð þessi sé ólöglegur hagnaður. Þau mótmæli reisir hann fyrst og fremst á þeim rökum, að fyrirtækið Kristján G. Gíslason & Co í New York, sem verðlagsstjóri og endurskoðandinn ganga út frá, að hafi verið útibú félagsins, sé það ekki og hafi aldrei verið, heldur sjálfstæð útflutningsverzlun í New York, er lúti þarlendum lögum og sé óháð islenzkum verðlagsákvæðum. Þar sem yfirgnæfandi meiri hluti þeirra vara, er félagið hefur fengið frá Ameríku á áðurnefndu tímabili, er frá fyrirtæki þessu, skiptir það megin máli, hvort fyrirtækið hefur verið útibú félagsins eða ekki, og skal nú vikið að því atriði. Samkvæmt skýrslu ákærða Kristjáns hafði félagið mjög óveruleg viðskipti við Ameríku fyrir 1942, en á því ári fór hann til New York til að greiða fyrir framtíðarviðskiptum við Ameríku. Í því skyni stofnaði hann þar í borg fyrirtækið Kristján G. Gíslason & Co., sem á þeim tíma, er hér skiptir máli, var einkaeign hans, og var það skrásett sem slikt þar í borg. Liggur fyrir bandarískt embættisvottorð um þetta og skrásetning hafi farið fram í marzbyrjun 1942. Enn fremur liggur fyrir vottorð frá The

National City Bank of New York um, að fyrirtækið hafi stofnað reikning í aðaldeild bankans 9. desember 1942, þegar hann (reikningurinn) fluttist frá útibúi bankans, og hafi ákærði Kristján þá tilkynnt bankanum, að fyrirtæki þetta starfaði sem eins manns eign og væri skráð á nafn ákærða hjá fylkisritara. Ákærði heldur því fram, að fyrirtæki þetta greiði skatta og skyldur í New York. Fyrirtæki þessu hefur frá upphafi veitt forstöðu sami maðurinn, Guðmundur Árnason, er ákærði Kristján réði til þess starfa. Fyrirtæki þetta hefur sérstakt bókhald og er talið meðal viðskiptamanna í bókum félagsins og auk þess sem það hefur útvegað félaginu vörur, hefur það selt ýmsum öðrum verzlunum hér í bæ vörur. Ákærði Arnbjörn og Lárus halda því fram, að félagið eigi ekki fyrirtæki þetta og að þeir hafi aldrei verið kvaddir til ráða um það og telja þeir, að ákærði Kristján eigi það einn.

Gagnstætt því, sem nú hefur verið rakið, hafa verðlagsstjóri og viðskiptaráð litið svo á, að fyrirtækið væri eign félagsins og í bréfi til félagsins, dagsettu 20. maí 1944, heldur verðlagsstjóri þessu fram. Í þessu bréfi reisir hann þessa skoðun sína á þeim rökum, að í bréfhaus félagsins sé margnefnt fyrirtæki talið útibú þess og að á bréfhaus fyrirtækisins standi: Head Office, Reykjavík, Iceland. Þetta er rétt, og í bréfaskiptum þessara aðilja er orðum margoft svo hagað, að eigi verður annað séð en fyrirtækið vestra hafi útibúsafstöðu gagnvart félaginu. Ákærði Kristján segir sér vera ljóst, að í bréfaskiptum hafi eigi verið gerður svo glöggur munur sem skyldi á fyrirtækjunum og að Guðmundur Árnason hafi ætíð stílað verzlunarbréf sín til félagsins, en ekki ákærða Kristjáns sjálfs, en þetta telur hann stafa af því, að Guðmundur hafi vitað, að ákærði vann hjá félaginu og annaðist þar allar bréfaskriftir. Af hálfu ákærðu er á það bent, að eigi geti það ráðið um eignarrétt að fyrirtækinu, hvað prentað sé á bréfahausana. Er það að visu rétt, en samt geta þessi atriði veitt mikilsverðar bendingar um hið rétta í þessum efnum.

Af framanskraðu getur rétturinn eigi annað séð en að álitamál sé, hvort Kristján G. Gíslason & Co. í New York sé eða hafi verið útibú frá Kristjáni G. Gíslason & Co. h/f hér eða sérstakt fyrirtæki. Bæði verðlagsstjóri og Viðskiptaráð annars vegar og ákærðu hins vegar hafa nokkuð til síns máls. Það er ljóst, að Kristján G. Gíslason & Co. er formlega sjálfstætt fyrirtæki, eign ákærða Kristjáns eins, en ekki félagsins og skrásett sem slíkt í Bandaríkjunum. Af þessum ástæðum og gegn eindreginni neitun ákærðu þykir réttinum varhugavert að telja fyrirtækið útibú félagsins, eins og verðlagsstjóri og Viðskiptaráð telja það vera, og verður því gengið út frá því, að Kristján G. Gíslason & Co sé ekki og hafi ekki verið útibú frá Kristjáni G. Gíslason & Co. h/f. Hins vegar er ljóst, að fyrirtæki þetta hefur verið umboðsmaður félagsins vestanhafs, og

var félaginu því heimil 5% álagning vegna umboðsins á þær vörur, er fyrirtækið útvegaði því.

Áðurnefndri upphæð, kr. 9 520.44, sem endurskoðandinn taldi vera ólöglegan hagnað félagsins, má skipta í þrennt.

1. Kr. 6 596.10, sem talin er ofálagning á vörur, sem voru undir ákvæðum um hámarksálagningu.
2. Kr. 2 424.98, sem talin er ofálagning á vörur, sem ekki voru undir sérstökum hámarksákvæðum.
3. Kr. 499.36, commission.

Nú er það svo um alla þessa liði, að þeir eru af endurskoðanda talir ólöglegur ágóði félagsins á þeim grundvelli, að Kristján G. Gíslason & Co. hafi verið útibú félagsins hér. Þessar upphæðir hafa allar runnið til Kristjáns G. Gíslasonar & Co. og tveir fyrri liðirnir eru álagning þess fyrirætkis, en ekki álagning hér innanlands. Gengið er út frá því samkvæmt framansögðu, að Kristján G. Gíslason & Co. hafi verið sjálfstætt fyrirtæki, og verður þá hinu kærða félagi eigi gefin sök á álagningu þess. Þegar af þessari ástæðu ber að sýkna hina ákærðu af ákærinni um brot gegn verðlagslöggjöfinni. Eigi eru sannanir fram komnar fyrir því, að ákærðu hafi gerzt brotlegir við gjaldeyrislöggjöfina né heldur XV. kafla hegningarlaganna og ber því að sýkna þá einnig af þeim ákærum. Samkvæmt þessu skal allur kostnaður sakarinnar greiðast úr ríkissjóði, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda ákærðu, hrl. Egils Sigurgeirssonar, kr. 1800.00.

Rekstur málsins hefur verið vítalaus.

D ó m s o r ð :

Ákærðu, Kristján G. Gíslason, Arnbjörn Óskarsson og Lárus Guðjón Lúðvígsson, skulu vera sýknir af ákærum réttvisinnar og valdstjórnarinnar í máli þessu.

Allur sakarkostnaður greiðist úr ríkissjóði, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda hinna ákærðu, hrl. Egils Sigurgeirssonar, kr. 1800.00.